AYLIK COĞRAFYA VE KEŞİF DERGİSİ

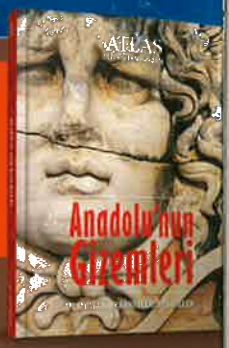
ATLAS

SAYI: 259 - EKİM 2014 FİYATI: 9.00 TL (KKTC FİYATI 11.00 TL) NO: 2014/10

EK

ANADOLU'NUN GİZEMLERİ

ÖLÜMSÜZ BEDENLER,
KEHANET MERKEZLERİ,
EFSANEVİ KENTLER,...

TAŞELİ PLATOSU
Taş ile Suyun Dansı

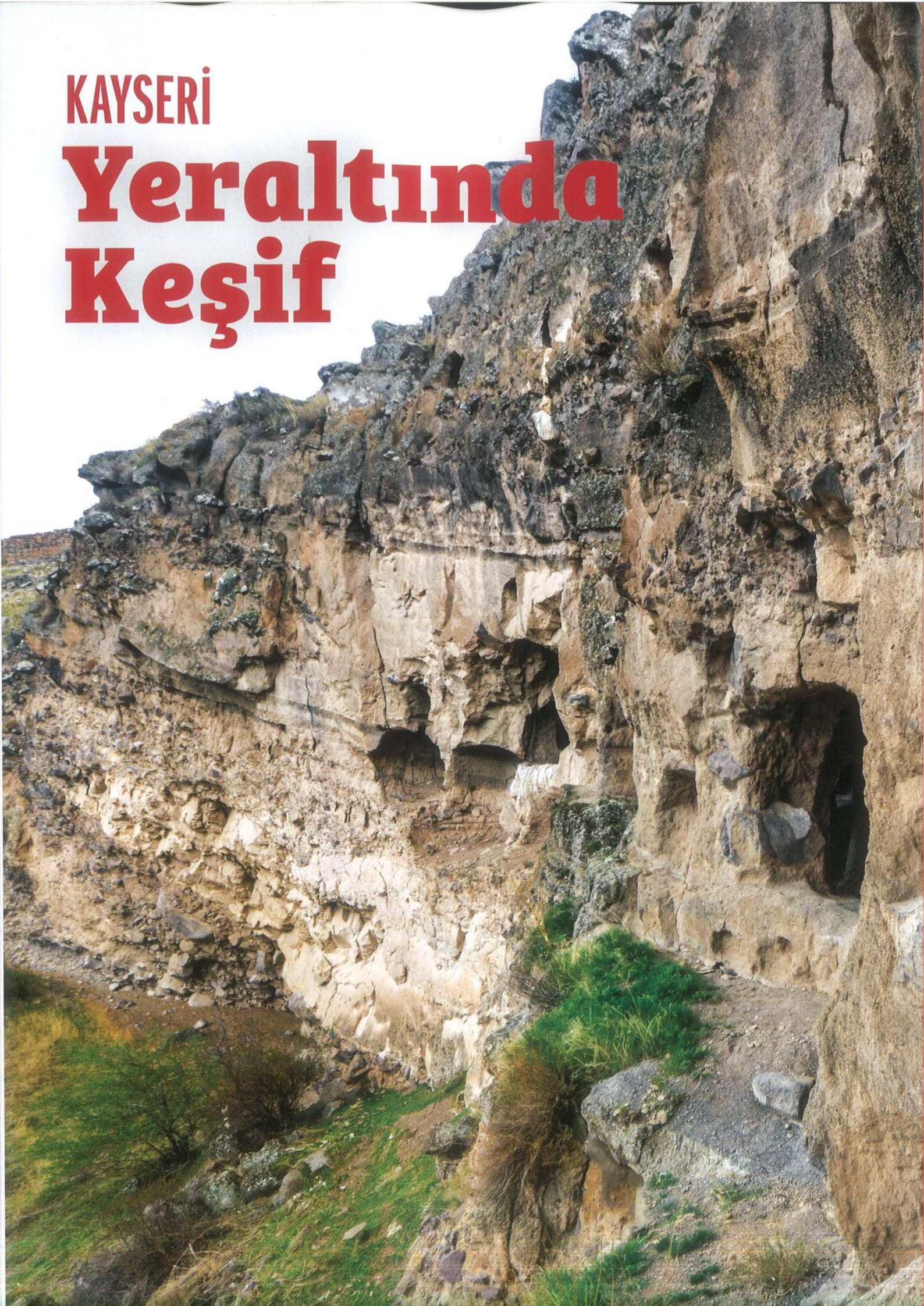
ÜÇ DAĞIN HALKI
EZİDİLERİN GÖÇÜ

KAYSERİ
YERALTINDA KEŞİF

İZLANDA
ATEŞ VE BUZ ADASI

KAYSERİ

Yeraltında Keşif

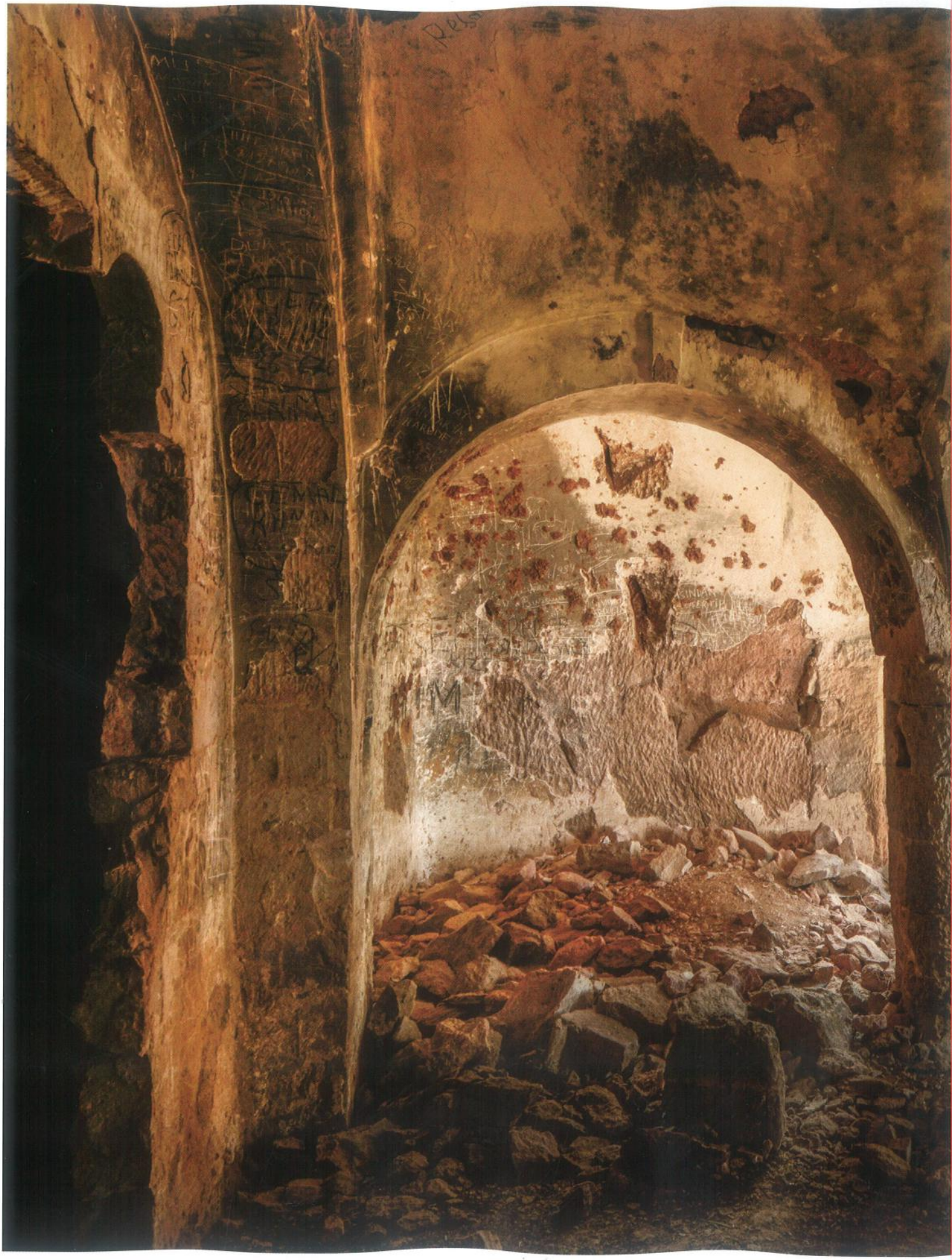

Kayseri'de toprağın altında adeta ikinci bir il uzanıyor. Erciyes ve çevredeki 68 volkanın hediye ettiği işlemesi kolay kayalarda 11 yeraltı şehri ile üç kaya yerleşimi gizli. Zamanla unutulup karanlığa gömülmüş bu kadim mekânlar, OBRUK mağaracılarının çalışmalarıyla tekrar gün yüzüne çıkıyor.

YAZI: EZGİ TOK / FOTOĞRAFLAR: ALİ ETHEM KESKİN

Ali Yamaç, "Ötedere Vadisi Yeraltı Şehri 1"de, daha önceden yapılan ölçümlerin haritaya doğru yerleştirilebilmesi için mekânın ayrıntılı eskizlerini çiziyor. Dik bir kayalık duvarda yer alan bu yapı, Kayseri'deki en ilgi çekici eserlerden biri. Vadiye bakan yüzünde geniş pencereli birçok odayla bağlantısı bulunan bu geniş yapı, sırta doğru uzanan diğer iki yönde dört beş metre yüksekliğinde taş duvarlara sahip.

Zamanın Sütunları

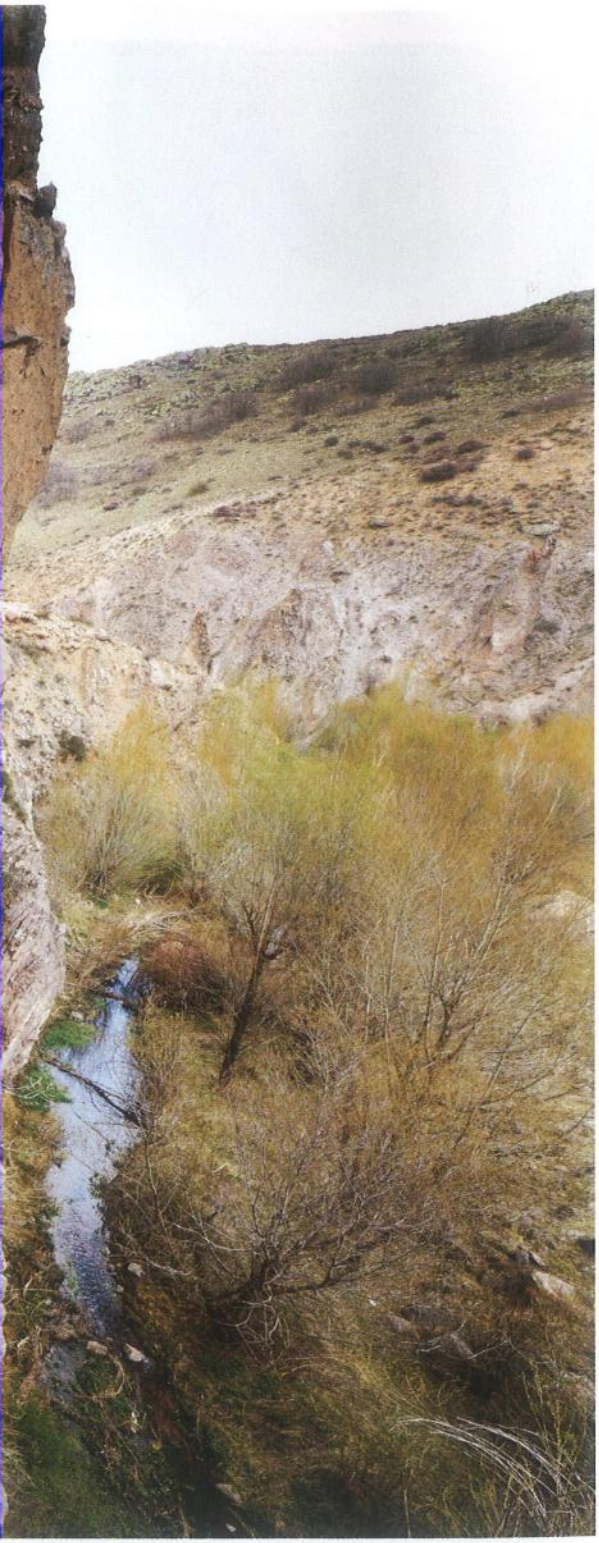
Melikgazi ilçesine bağlı Kayabağ Mahallesi'nde, Belağası mevkiinde Kayseri'nin en etkileyici yeraltı şehirlerinden birkaçı yer alıyor. Belağası'nda kayaların içine oyulmuş kilise, yörenin Hıristiyan sakinleri tarafından 1900'lerin başına kadar kullanılmıştı. Kilisenin tepesi defineciler tarafından açıldığı için artık içeriyi günışığı dolduruyor ama sütunlar zamana karşı direniyor.

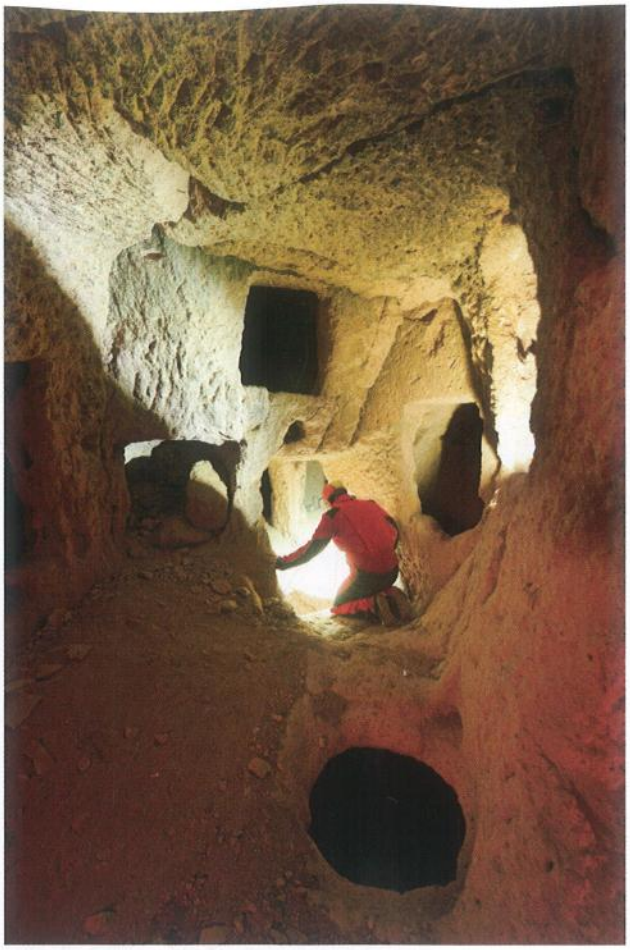

Dümdüz bir arazide bozuk ve taşlı bir yolda ilerliyorduk. Aracımız uçsuz bucaksız coğrafyanın ortasında aniden durdu. Kayseri'nin Yeşilhisar ilçesinden birlikte yola çıktığımız Saffet, "işte burası" dedi. Şaşırdık, çünkü etrafta en ufak bir tepecik bile yoktu. Zeminin altında bir yeraltı şehri olduğunu belli edecek bir işaret aradı gözlerimiz. Derken biraz ileride beş metre çapında bir çukur dikkatimizi çekti. Aradığımız şeyi bulmuştuk...

Yerin altında lambalarımızın aydınlattığı, karanlığa doğru uzanan sayısız basamak az sonra karşılaşacaklarımızın ilk habercisiydi. Bu basamakların bitiminde yer alan yapıyı ise kesinlikle beklemiyorduk. Karşımızdaki devasa salona bakarken yüzeyde bıraktığımız çorak arazinin bu sürprizi karşısında şaşkın ve keyifliydik. Bu ilk karşılaşma anının tadını çıkardıktan sonra işbölümü yaptık ve çalışmaya başladık. Takip eden birkaç saat içinde yerin 25 metre altında, dışarıdaki kavurucu sıcağa inat neredeyse üşüten bir serinlikte ölçüm çalışmalarına başladık...

OBRUK Mağara Araştırma Grubu olarak Kayseri il sınırlarındaki yeraltı yerleşimlerini

Belağası mevkiinin güneydoğusunda bulunan "Ötedere Vadisi Yeraltı Şehri 1", rivayete göre cüzamlılara ev sahipliği yapmıştı. Bu söylentinin nedeni, yeraltı şehrinin diğerlerinden farklı olarak duvarlarla çevrilmiş olması. OBRUK Mağara Araştırma Grubu'ndan Ali Yamaç ve Bülent Erdem, buradaki mağaralarda da ölçümler yapıp envanter kayıtları hazırladı (solda). Belağası'nda bulunan yeraltı şehirleri birkaç kattan oluşuyor. Birbirlerine yakın, neredeyse iç içe geçmiş olmalarına rağmen bu yerleşimler birbirlerinden bağımsız. Her bir odasında ayrı bir ailenin yaşadığı yeraltı şehirlerinde koridorların alt kısımlarından yiyecek ve içecek deposu olarak yararlanılmış (üstte).

araştırıyoruz. Daha önce Topkapı Sarayı-Ayasofya'da, ardından Gaziantep ve Halfeti yeraltı yapılarında benzer çalışmalar yürütmüştük. Şimdi, Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve ÇEKÜL Vakfı ile birlikte sürdürdüğümüz bu yeni projemizde, ilde bulunan tüm yeraltı yapılarını haritalandırıyor ve envanterini çıkarıyoruz.

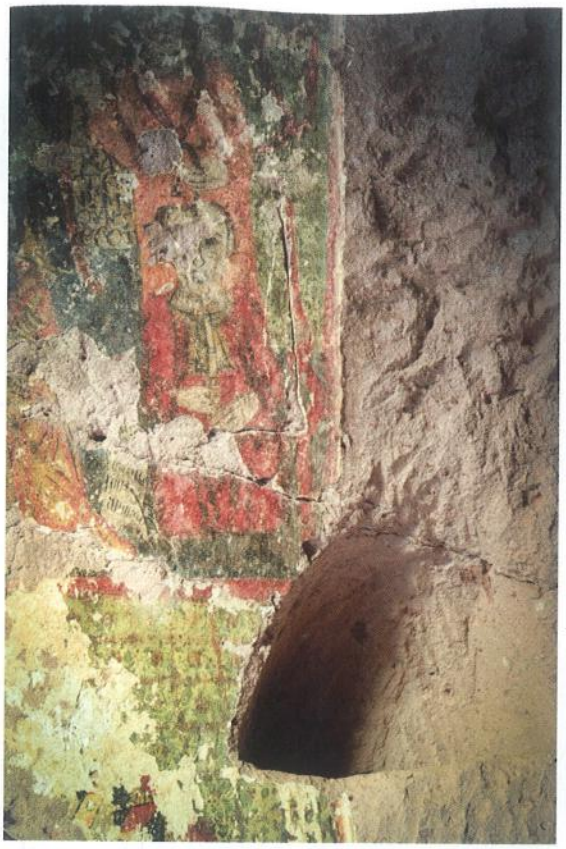
Kayseri il topraklarının altı, kayalara oyulmuş mekânlarla dolu. Birbiri ardına yapılan keşiflerle sayısı gittikçe artan yeraltı şehirlerine vadiler boyunca uzanan kaya yerleşimleri de eklenince, mütevazı bir araştırma olarak başlayan çalışmamız kısa sürede büyük bir projeye dönüştü. Yörede şimdiye dek toplam 9 bin 500 metre ölçüm aldık, üç kaya yerleşimi ve 11 yeraltı şehrinin haritasını çıkardık.

Projemizden önce Talas ilçesinde iki yeraltı şehrinin bulunduğu biliniyordu. Hatta bunlardan biri, Ali Dağı Yeraltı Şehri adıyla turizme açılmıştı. Diğeri Talas'ın içinde bulunan, 19. yüzyılda inşa edilmiş bir evin içinden girilen Ali Saip Paşa Yeraltı Şehri'ydi. Bu evin de bulunduğu tüm mahalle Talas Belediyesi tarafından restore edilmekte. Çalışmalar bittiğinde olasılıkla Kayseri ilinin

Kayanın Cephesi
Erdemli Mahallesi'nde kayalara oyulmuş çok sayıda tarihi mekân bulunuyor. Bizans yerleşimleri arasında bulunan kaya kilisesi etkileyici bir dış cepheye sahip, kayalardaki işlemeler güzelliklerini hâlâ koruyor.

Gesi beldesinde Bizans dönemine ait kaya kiliseleri sonraki yüzyıllarda güvercinlik olarak kullanılmış; içlerine nişler oyulmuş ve tavanlarına bacalar açılmış (solda). Erdemli'de büyük kaya kilisesinin bir köşesinde duran kilit taşı, eskiden istilacılara karşı girişi kapatmak için kullanılıyordu. Kilisenin tavan ve duvarlarındaki resimler ise yakılarak tahrip edilmiş durumda (karşı sayfada).

en etkileyici turistik alanlarından biri olacak. Biz de çalışmalarımıza bu iki yeraltı şehrini ölçüp haritalayarak başladık.

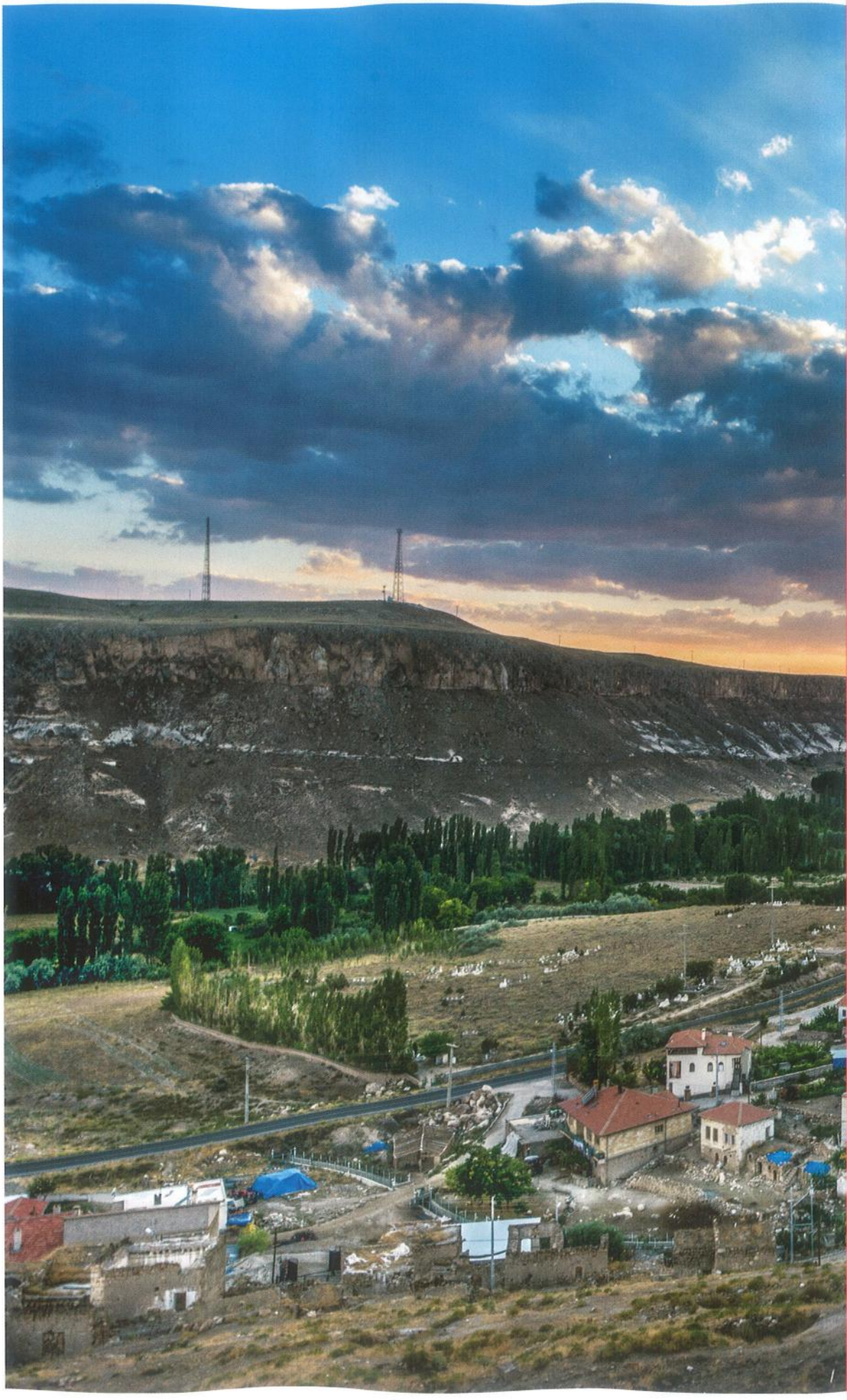
Uzun dönemler boyunca sürekli olarak kullanıldıkları, ilave yapılar kazılıp eski bazı yapıların kullanma amacı değiştirildiği için yeraltı şehirlerinin ilk inşa tarihlerinin tespiti mümkün değil. Yine de bölgede bulunan yeraltı şehirlerinin yaygın olarak İS 5. ve 12. yüzyıllar arasında kazıldığı ve kullanıldığı düşünülüyor. Kapadokya'da yaşayan Hıristiyan topluluklar, 7. yüzyılda başlayan Arap ve Sasani akınları karşısında, düşman yaklaştığı zaman yeraltına oydukları gizlenme yerlerine çekiliyordu, tünel girişlerinde bulunan taş kapıları kapatarak kendilerini savunuyorlardı.

Sonraki yıllarda bu yapılar farklı amaçlar için kullanılmaya devam etti. Günümüzde, Kayseri'nin çoğu yerinde vadi duvarlarında, tepelerin yamaçlarında görülen ahşap ya da demir, irili ufaklı yüzlerce kapı, arkasında bir kaya yerleşimi ya da yeraltı şehri saklıyor. Yüz yıllar boyunca bölge halkına barınak olan kaya yerleşimleri şu anda depo olarak kullanılıyor. Gittiğimiz her yerde yeraltı şehirleriyle ilgili renkli hikâyelerle karşılaştık. Dehlizlere girip kaybolanlar, oyun oynarken top kaçtığında içeri girecek "şanssız" oyuncuyu seçmek için kısa çöp çekenler ve nicesi...

Bütün bunların arkasında ise çağlar önce yaşanmış yanardağ patlamaları var. Kayseri ve çevresinin o dönemdeki halini gözümüzde canlandırabilmek için 20. yüzyılın en büyük yanardağ patlaması olarak kabul edilen Pinatubo örneğini inceleyelim. Filipinler'de bulunan Pinatubo Yanardağı 600 yıldır sessizliğini koruyordu. Bu sebepten hiç kimse 1991 yılında yaşanan büyük felaketi beklemiyordu. İlk püskürme anında kül bulutunun 34 kilometre yükseğe, stratosfere dek çıktığı biliniyor. Yeryüzüne çöken magma ve külün toplam ağırlığı 20 milyar ton olarak tahmin ediliyor. Ama Pinatubo, 10 milyon yıl önce Kayseri ve civarındaki yanardağ aktivitesi ile karşılaştırılamaz bile...

O dönemde Kayseri çevresinin cehennemi andırdığını tahmin etmek çok da güç değil. Bölgede bulunan ve çoğu birbirine yakın birçok yanardağdan dumanlar yükseliyordu, yerkabuğunun altında saklanan devasa bir gücün yüzeye çıkmakta olduğunu haber veren sarsıntılar yaşanıyordu. Sonunda, yanardağlar yeryüzüne kül yağdırmaya ve kızgın lavlar püskürtmeye başladı. Kayseri ve Nevşehir illerini içine alan bu bölgede yanardağ aktivitesi milyonlarca yıl devam etti. Tüm bu yıkımdan sonra bölgede yaşam sona ermiş, Anadolu'nun ortası uçsuz bucaksız kara bir çöle dönmüştü. Sonuçta, 25 bin kilometrekareden daha büyük bir alan tümüyle volkanik kayaçla örtüldü, hem de yer yer 400 metreden daha kalın tabakalar halinde...

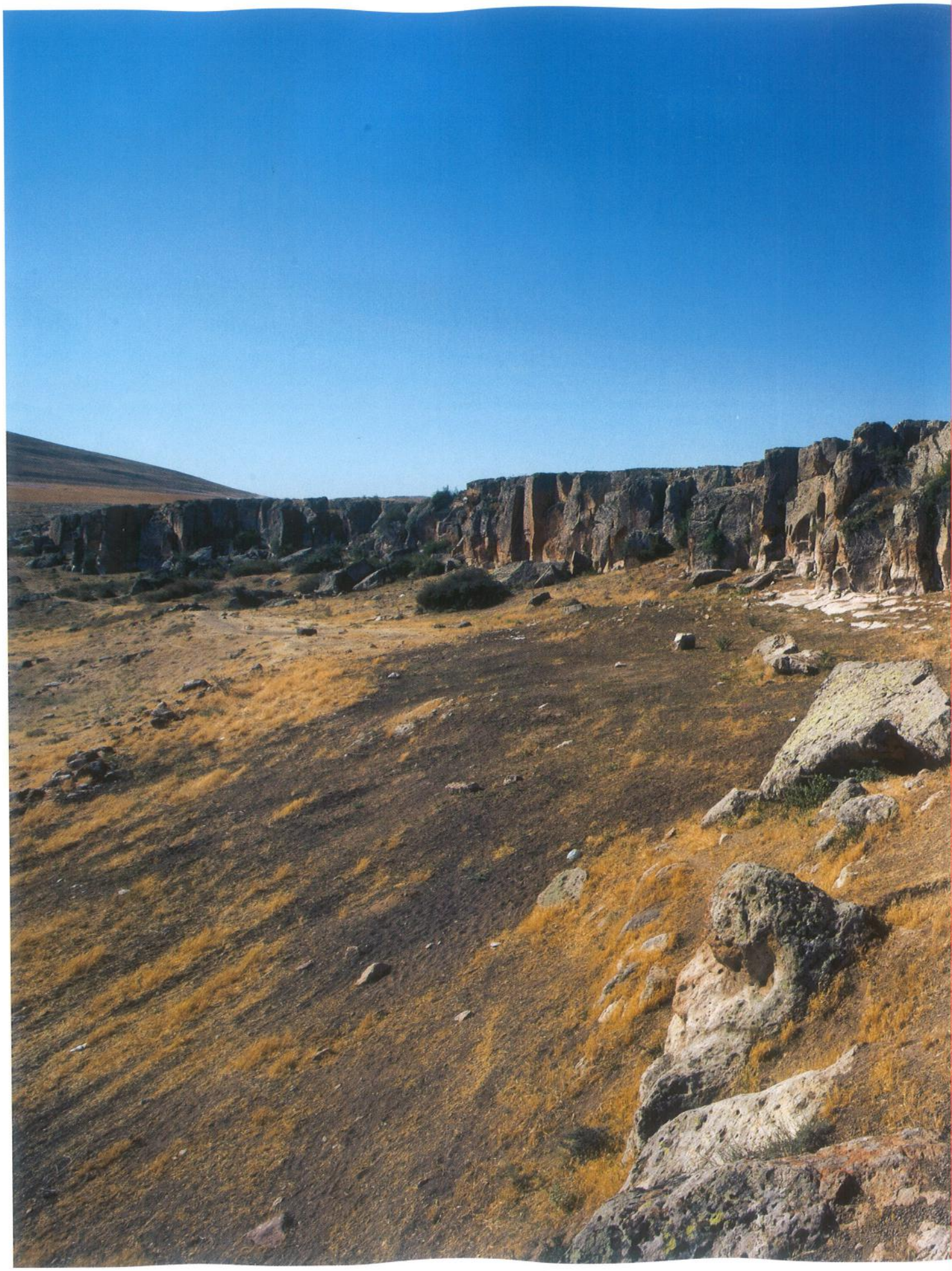

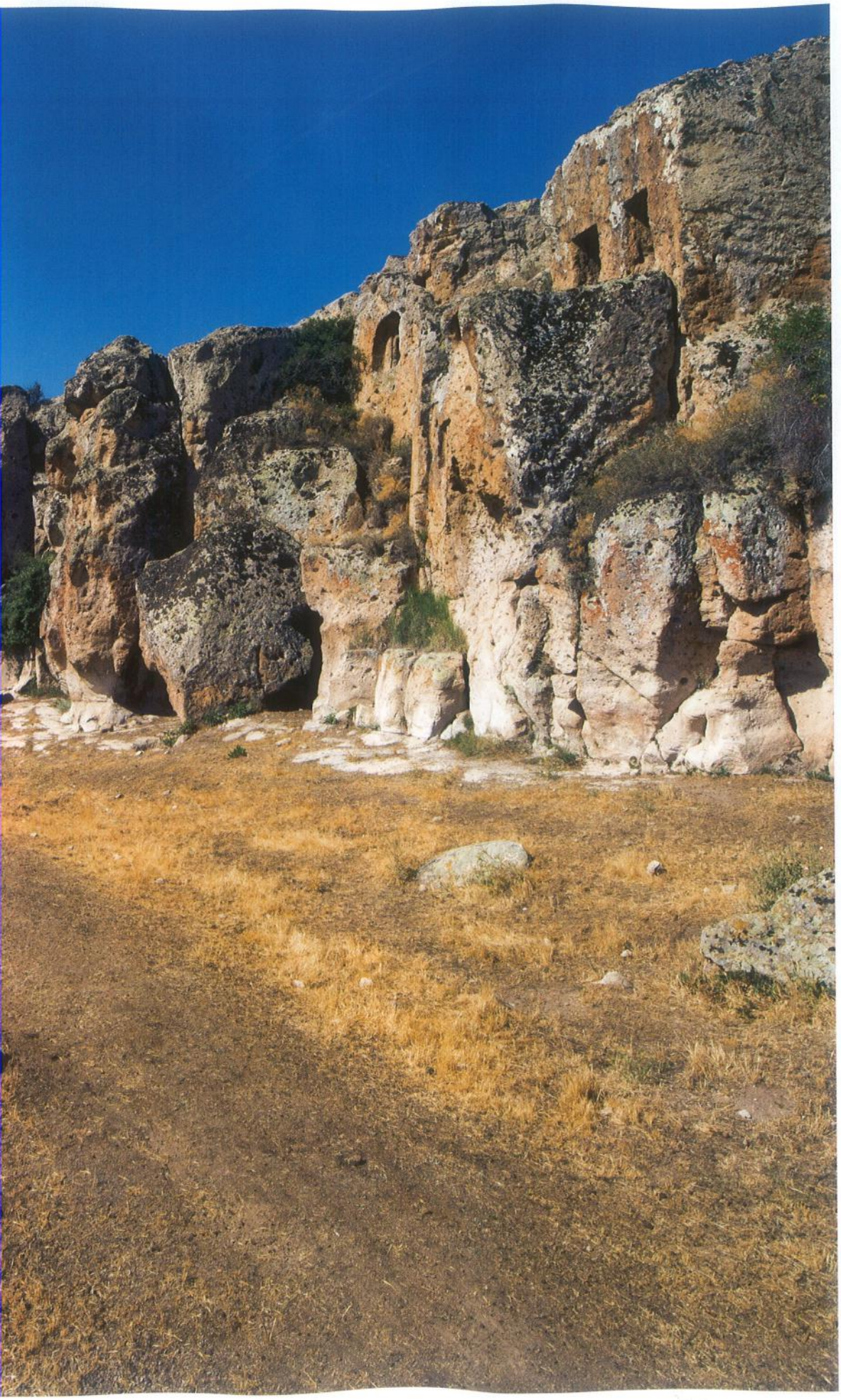

Güzelöz'de Günbatımı

Yeşilhisar ilçesine bağlı Güzelöz köyü, Kayseri'nin yeraltı yapıları açısından zengin köşelerinden. Köyün sırtlarında bulunan yeraltı şehrinin girişi, günbatımında etkileyici bir manzara sunuyor. Bölge sakinleri nispeten kolay işlenebilen kayalara tarih boyunca birçok yeraltı mekânı oydu.

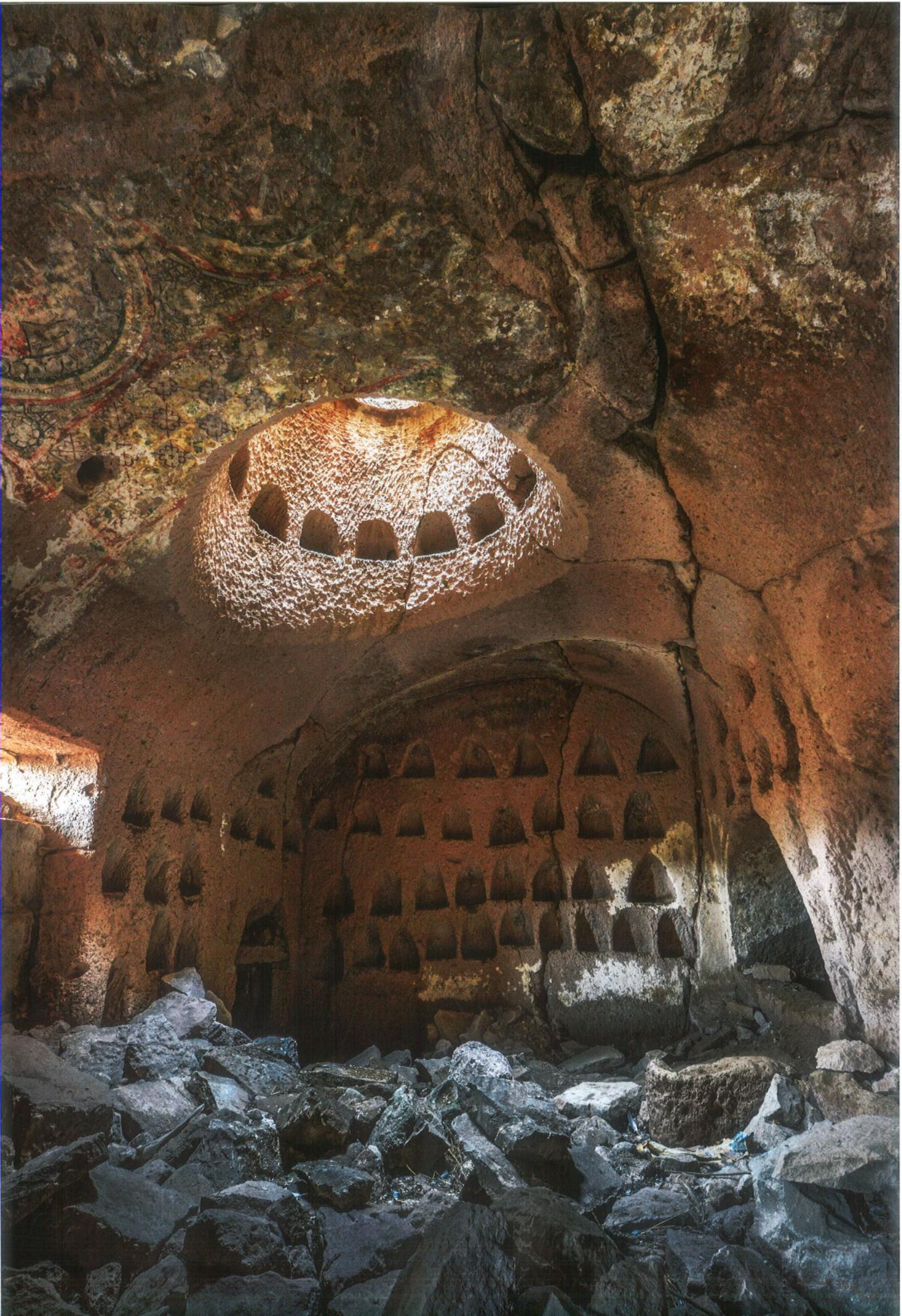

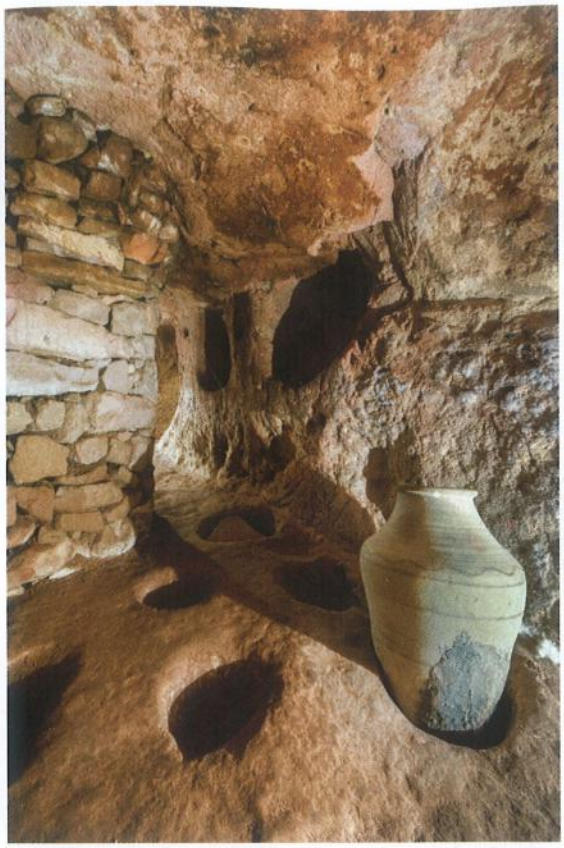

Pencereli Vadi

Yeşilhisar ilçesinin Erdemli Mahallesi'nin batısındaki sarp arazi, Üçkuyular Kaya Yerleşimi'ne ev sahipliği yapıyor. Kayalıklarda, içlerine oyulmuş mekânların kapı ve pencereleri göze çarpıyor.

Gesi'de sonradan güvercinlik olarak kullanılmış bir kaya şapelinin tabanı, alttan define çıkacağını sananlar tarafından harap edilmiş (karşı sayfada). Ağırnas'ta geçtiğimiz yıllarda yenilenip ziyaretçilere açılan "Mimar Sinan'ın Evi"nin altında da yeraltı mekânları bulunuyor. Kiler olarak kullanılan odada yiyecek ve içecek saklanan küpler yerdeki oyuklara yerleştirilmiş (sağda).

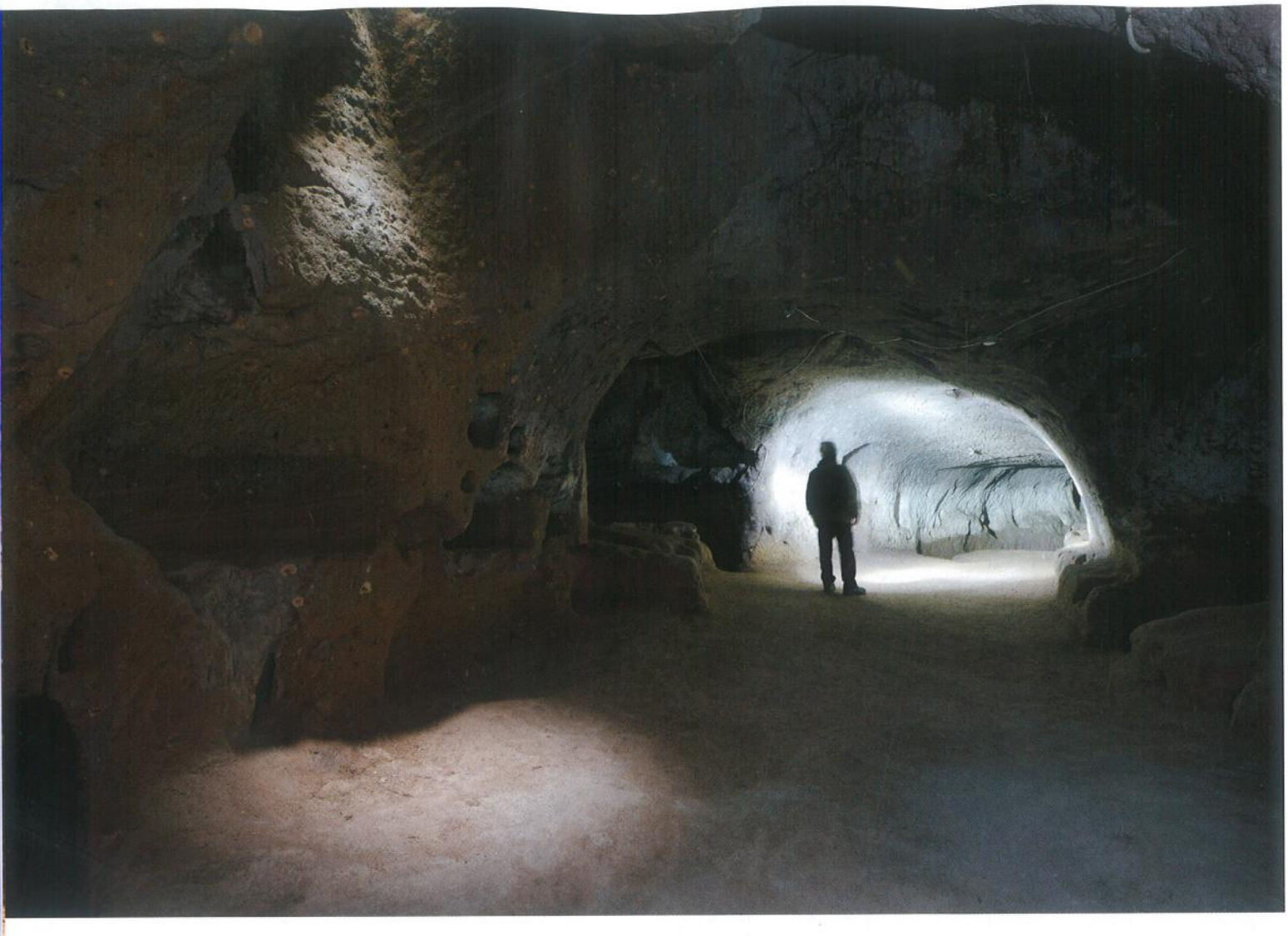
Türkiye'nin değerli jeologlarından Prof. Dr. İhsan Ketin "Erciyes Dağı Volkan Topluluğunun Jeolojik Evrimi" isimli makalesinde bu dönemde Kayseri civarında lav ve kül püskürten yanardağ sayısını en az 68 olarak tahmin ediyor. Bölgede bilinen en önemli volkan Erciyes Dağı olmasına karşın, "Orta Anadolu Volkanik Bölgesi" olarak adlandırılan bölgede birçok başka volkan mevcut. Ketin'in tanımıyla "irili-ufaklı, kraterli-kratersiz tüm bu volkanların" aktivitesinin tarihsel çağlara dek sürdüğü biliniyor. Erciyes Dağı'nın eteklerine İS 1. yüzyılda gelen Amasyalı Strabon bile şöyle yazar: "Biraz sonra ateş ve duman püsküren geniş bir sahaya gelinir, burada zemin bataklıktır ve geceleri çukurlardan alevler yükselir... Dağın dikliği ve çok arızalı oluşu yanında, içi akkor halinde lavlarla dolu birçok kraterin yamaçlarında kızgın kayalar mevcuttur."

Kayseri ve civarında bulunan yanardağların milyonlarca yıl süren aktivitesi nihayet sona erince geride yüzlerce metre kalınlığında volkanik tüf kaldı. Ardından yerkürenin dış güçleri harekete geçti; rüzgârlar esti, taşkın yağmurlar indi. Yavaşça ve sabırla, bu dirençsiz katman doğanın heykeltıraşları tarafından şekillendirildi. İşte, yörenin ilk sakinlerinin karşılaştığı manzara buydu. Uçsuz bucaksız, pırıldayan bej-pembe ovalar ve tepeler...

Bu yöreye gelen insanlar, yumuşak ve işlenmesi nispeten kolay olan kayaçları yüzyıllar boyunca kazdı, kilise, mesken, depo ve yeraltı şehri olarak kullandı. Her ne kadar, bu tür kaya yerleşimleri yaygın olarak Ürgüp ve Göreme civarında dağılmış ve bu bölgede tanınarak turistik hale gelmiş olsa da, Kapadokya olarak bilinen bölgenin antik çağdaki merkezi Kayseri'ydi.

Sonu görünmeyen vadiler boyunca uzanan kaya yerleşimlerinin çoğu, değiştirilerek bugün bile güvercinlik olarak kullanılıyor. Öte yandan, güvercinlik olarak inşa edilen yapıların sayısı, sonradan değiştirilerek oluşturulanlardan kat kat fazla... Kayseri halkının 19. yüzyılda temel geçim kaynağının yerel tarım ürünleri ticareti olduğu düşünüldüğünde, güvercin gübresinin yöre halkı için önemi daha iyi anlaşılıyor. Vadiler boyunca uzanan sayısız güvercinlik, gübrenin kolay elde edilmesi ve saklanabilmesini sağlıyor.

Güvercinlikleriyle özellikle Gesi öne çıkıyor. Kayseri'nin bu beldesinde Değirmendere Vadisi ilk durağımız. Kayalara oyulmuş sayısız yapının yer aldığı vadi boyunca, çoğunlukla bunların üzerine inşa edilmiş yaklaşık 150 güvercinlik mevcut. Bu güvercinlikleri ilginç kılan ise birkaç farklı mimari stilin bir arada bulunması. Bunlara bir de dönemine göre kimi yığma taş ve yarım daire, kimi kesme taş ve dikdörtgen, kimisi de taş mazgallarla süslenmiş sayısız baca katıldığında, vadi ziyaretçilerine alışılmışın dışında, ilk bakışta anlamlandırılamayan bir güzellik sunuyor. Eski

Mimar Sinan'ın doğum yeri olmasıyla ünlü Ağırnas'ın altında sayısız yeraltı şehrinin bulunduğu tahmin ediliyor. Bugün sadece çok az bir kısmı keşfedilmiş durumda. OBRUK Mağara Araştırma Grubu bu tarihi değerlerin açığa çıkarılması için 2015'te Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve Çekül Vakfı desteğiyle geniş kapsamlı keşif çalışmaları gerçekleştirecek.

bir kültürün izleri karşısında, mekândan kopuk bir zamansızlık hissi sarıyor insanı. İlk bakışta ne olduğu anlaşılamayan bu yapıların yüzlercesinin doldurduğu vadiye bakarken beyniniz, daha önce deneyimlediği hiçbir şey ile bağdaştıramadığı bu dünyayı keşfetmenin sarhoşluğunu yaşıyor.

Kaya yerleşimlere ve güvercinliklere ev sahipliği yapan vadilerin sessiz ve huzurlu havası, arazide olmanın keyfine karışıyor. Vadi duvarı boyunca uzanan sayısız yapıyı ölçerken en çok zorlandığımız kısım minik ağızlı, sürünerek girilen güvercinlikler oluyor. Yine de, yıllardır çok çeşitli büyüklükte oyuntular görmüş olmanın tecrübesiyle bununla da başa çıkıyoruz. Sayısız odadan sonra vadiyi yorgun ve tozlu, ama mutlu ve muzaffer mağaracılar olarak terk ediyoruz.

Kayseri il merkezinin hemen dibinde bulunan diğer bir kaya yerleşimi ise Belağası. Melikgazi ilçesine bağlı Kayabağ Mahallesi'nin güneyinde uzanan bu yerleşim, devamında yer alan Ötedere Vadisi ile birlikte kayalara oyulmuş eski bir köye ev sahipliği yapıyor. Barındırdığı iki yeraltı şehri ve dağınık halde yerleşmiş yapıları ile sunduğu manzara Gesi Vadisi'nden oldukça farklı. Gesi'ye inat burası bilinmedik bir diyar değil, aksine geçmişten gelen bir tanıdık gibi... Hani görüp de kim olduğunu hatırlayamadığınız ama yine tanıdığınızı bildiğiniz cinsten.

Büyüklükleri dört metrekare ile 20 metrekare arasında değişen bu vadi yerleşimlerinin karakteristikleri genel olarak birbirlerine benzemesine karşın, yeraltı yapılarının karakteristikleri söz konusu olduğunda manzara epey değişiyor. Şu ana kadar ölçülen altı yeraltı şehrinin altısı da farklı mimaride. Elimizde düz bir koridor, kevgir gibi delikli iki katlı bir yapı, kutu odalardan oluşan bir başka yapı ve her ne kadar girişi yerin altına doğru olsa da bir vadi yanağının en tepesine oyulduğu için devasa pencerelere sahip "yeraltı şehri" tanımına fazla uymayan bir yeraltı şehri var. Unutmadan bir de beş katlı ve bodrumuna altı kat merdivenle inilen bir "bina"mız mevcut.

Kayseri il merkezinden Erciyes Dağı'na ulaşan ana yol, Hisarcık beldesinden geçtikten sonra Kelebek Vadisi'nin solundan dağa tırmanıyor. Bu güzergâhtan defalarca geçmesine karşın çoğu kişinin farkına varmadığı Kelebek Vadisi, şehrin dibinde yer alan bir doğa hazinesi. Kilometrelerce

Güvercinliğe dönüştürülen yeraltı yapılarının üzerine kuşların girip çıkabilmesi için delikler açılıp bacalar örülmüş. Gesi'deki bacalar, altta kadim bir yerleşim olduğunu gösteriyor.

uzunluktaki bu vadi, şelaleleri ve yemyeşil doğası dışında ilginç bir kaya yerleşimini de barındırıyor. Dimdik bir kaya duvarına kazılmış, üst girişi ana yol hizasında, son katı ise vadi seviyesinde olan bu kompleks, 55 metre yüksekliğe sahip sekiz katlı bir kaya yerleşimi. Üstteki asma katın penceresi, benzersiz bir manzaraya açılıyor.

Sessizlik ve sonsuzluk... Birden aynı tanıdık duygu sarıyor içinizi, zaman adeta yavaşlıyor. Genellikle tarihi yapıların insanı içine çekmek, kendi dönemine götürmek gibi bir özelliği vardır. Koridorlarında yeterince uzun süre kalırsanız, yüzlerce yıl önce yaşamış insanların ayak seslerini duyabilir, hatta onlardan biri olabilirsiniz. Kayseri'nin yeraltı yapılarında ise geçmiş ve gelecek karışmış durumda, tarihlenemeyen duvarlarında belirsiz bir zamanı yaşıyorsunuz.

ATLAS KARTOGRAFYA SERVİSİ

Mimar Sinan'ın köyü Ağırnas diğer bir vadinin başlangıcında yer alıyor. Ağırnas'ın yeraltı ise neredeyse yerüstünden daha kalabalık. Neredeyse her evden yeraltı geçitlerine bağlantılar var ve mahzenleri, depoları, tünelleriyle birlikte bu örgü tüm yerleşimin altını kapsıyor. Bir evin altında kazılmış bir depoya iniyorsunuz, tüneller ve taş kapılarla korunan geçitler sizi başka bir mahzene ulaştırıyor, ardından bir diğerine. Sonuçta yüzeye çıktığınızda kendinizi bambaşka bir evin avlusunda buluyorsunuz.

Kayseri'de bugüne dek yaptığımız çalışma ve haritaladığımız yeraltı yapıları bilinenin sadece ufacık bir parçası. Önümüzdeki aylarda devam edecek çalışmalarımız beraberinde yepyeni sürprizler getirecek ●